

S t u d i a
in honorem
prof. M. de Riquer

III

Quaderns Crema

LA CONSUETA DE LLÀTZER, PEÇA NÚM. 17
DEL MS. 1139 DE LA BIBLIOTECA DE CATALUNYA

G. CENOZ I DEL ÀGUILA
F. HUERTA I VIÑAS

Aquesta peça el text de la qual donem ara a conèixer es troba als folis 67-69v del còdex mallorquí, també conegut pel nom de «manuscrit Llabrés»,¹ catalogat amb el núm. 1139 a la Biblioteca de Catalunya. És una de les dues consuetes sobre el tema de Llàtzer que hi ha al manuscrit (la segona és la núm 18) i una de les sis de tema de Nou Testament catalanes que hi ha al conjunt de quaranta-nou peces de tot el recull, una de les quals ja ha estat publicada per Gabriel Llabrés.² També són sis les que conté el còdex amb tema veterotestamentari.³

No cal insistir ara un cop més com ens han ajudat les peces del còdex descobert per Llabrés per conèixer millor les representacions del nostre teatre religiós medieval;⁴ el que sí volem fer és valorar aquesta petita peça de 266 versos en la seva importància, ja que constitueix una mostra gairebé única del tema evangèlic de l'amic de Jesús en el drama vernacle de l'Edat Mitjana o el que encara posseeix tècnica medieval.⁵

Com ja és sabut, només algunes de les peces del còdex tenen signatura i data de finals del segle XVI, però és obvi que cal associar la data de còpia de la resta amb els mateixos anys. Ara bé, és clar que es tracta de textos d'origen molt anterior i, dins llur uniformitat estilística, cal observar com hi ha uns que presenten molts més trets arcaïtzants que d'altres. Les peces de Nadal del recull són, potser perquè inclouen els Cants de la Sibilla, algunes de les d'estil més arcaic.⁶ Vegem ara quins trets presenta aquest text neotestamentari de la resurrecció de Llàtzer.

Cal dir en primer lloc que la llengua i estil de la peça són força semblants als de les veterotestamentàries o neotestamentàries del mateix recull. El text posseeix una certa quantitat d'arcaïsmes, sense que es pugui dir que ens trobem davant un text fortament medieval; podria dir-se que està escrit majoritàriament en la llengua parlada del XVI, amb freqüents casos de dialectalismes o mallorquinismes i de vulgarismes. Es pot dir, tanmateix, que en conjunt posseeix un estil prou correcte i culte, considerant la gran manca de correcció de què pateixen sovint aquests textos de representacions religioses.

A part de la constant vacil·lació entre *a* i *e* àtones, normal en aquests textos,

també es troba a vegades la típicament mallorquina substitució d'e tònica per a (vid. v. 178 s. [rúb.]). És corrent també la terminació en o dels possessius *nostre* o *vostre* (*nostro*, *vostro*), sense que arribin a sortir les formes més arcaïques *nòstron* o *vòstron*. Igualment a la primera persona verbal del present d'indicatiu hi ha a vegades la terminació en a o e àtones en lloc de la terminació en o (*confessa* per *confesso*, v. 121). Les persones primera i segona del plural presenten freqüentment l'acostumada oscil·lació entre les terminacions -am i -au i les d'-em i -eu (*vejam*, *veyeu*, *desligau*, *mirau*, *iscam*, *veyem*, *conexem*, etc.), notant-se una certa preferència per les primeres, més dialectals o arcaïques. No es troben, però, terminacions verbals més arcaïtzants com les aprovençalades en -tz, mantingudes encara a algunes de les peces nadalenques.

Hi ha igualment les acostumades confusions consonàntiques entre c, ç, s i ss (*sert*, v. 241, *cert*, v. 74; *fosseu*, v. 99, *foçeu*, v. 131; *sessen*, v. 61, etc.). Sovint trobem també vacil·lació entre l i ll (*lur*, v. 26, *laçes*, v. 1, *llaça*, v. 33, etc.). La h apareix als finals amb -c (*amich*, *crech*, etc.) o també entre síl·labes (*resussrechtíó*, v. 115, *obiú*, v. 171), al començament de paraula (*hara*, v. 213), però en canvi manca a algunes de les formes del verb *haver* (*an*, v. 173, *as*, v. 154, etc; en canvi *he*, v. 151), o també a certs mots com *conort* (v. 30). Per últim cal dir que no és un text gaire generós en castellanismes i que, en conjunt, doncs, sembla identificable lingüísticament amb la primera meitat del xvi.

La versificació del text és la corrent als drames d'aquest temps, i hi ha molt pocs versos que no siguin octosíl·labs, casos que segurament són deguts a error de còpia. La combinació estròfica de les rimes va variant al llarg de la peça entre *aabb*, *abba* i *abab*, essent la més freqüent la primera de les tres. També s'ha de dir que, considerant la llargada de la peça, tot i així ofereix un mostrari bastant variat de rimes, sortint-hi les de -am, -em, -al, -eu, -er, -ent i d'altres.

Ja hem dit que la peça estava formada per 266 versos; en realitat la representació constava de més, ja que a la rúbrica següent al v. 64 es diu que els personatges fan una processó tot cantant l'himne «In exitu Israel». El copista no inclou l'himne, per raons ben òbvies. El conjunt de la peça és mig cantat mig recitat, la qual cosa sembla indicar que el text pertany al grup més arcaic de consuetes mallorquines o que com a mínim es troba molt a prop d'una versió anterior, ja que les peces més modernes i menys medievals no fan pràcticament ús del cant per a la representació.⁷ Quan el personatge ha de fer servir la música d'algun himne la rúbrica corresponent ho indica; només, però, surten els següents: «Vexilla (Regis)», «Alme (laudes)», «Plant de Maria», que van repetint-se al llarg de la representació. Hi ha d'altres indicacions com la d'«Avant», que no sabem ben bé a què corresponia, si a un himne litúrgic o a un tipus de melodia més popular; a una de les consuetes nadalenques del mateix còdex, relativa a l'adoració dels reis d'Orient, surt la Verge Maria cantant a to de «Avant, avant», que òbviament deuria ser el mateix que el d'aquesta peça.⁸ Jesús canta «a son to» sempre que ho fa, segons les rúbriques cor-

responents, però no sabem quin seria aquest to. Aquesta indicació acostuma a sortir quan ja s'ha dit abans el nom del to, com per exemple en el cas de Maria Magdalena, la qual en la rúbrica següent al v. 147 ens és presentada amb aquests mots i a una rúbrica anterior (la següent al v. 64) havia sortit cantant a «Plant de Maria»; clar que a una de més anterior encara (la següent al v. 28) el mateix personatge comença amb el de «Vexilla» i sempre ens queda el dubte de quin dels dos seria el «son to» de la rúb. s. al v. 147. En la *Consueta de la Temptació*,⁹ peça molt rica en varietat de tons per a la representació, també succeeix que un personatge, Sant Joan, surt primer cantant amb to de Plant i després amb to de «mig Alme laudes» per aparèixer més endavant cantant «ab son to» (v. 28 s. rúb.). La mateixa situació, doncs, que amb la Magdalena d'aquesta peça. A la mateixa obra de la Temptació surt Jesús, però mai canta res més que unes «cobles» (v. 258 s. rúb.) o bé intervé solament parlant, cosa que fa pensar que realment el personatge no tenia un to especial per a ell, sinó que es tracta només d'un error de copista per haver pensat que ja s'havia esmentat el to necessari. A la *Consueta de la Samaritana*, l'altra peça neotestamentària de les sis que conté el còdex mallorquí on també surt Jesús, ens trobem de nou amb que una rúbrica parla de «son to» (v. 26 s.) quan no se'ns ha dit abans quin era. Per últim, a la segona *Consueta de Llätzer*, la núm. 18 del còdex, Jesús recita els seus versos sense cap to.

Quan els versos no són cantats segons un himne determinat la rúbrica ens diu o bé que els personatges «canten a consert» (v. 126 s. rúb.) o bé que «parlen», «diuen a consert», etc. Moltes vegades només trobem el nom del personatge sense cap advertència; hi ha dues vegades, però, en què la rúbrica diu «rimant» (v. 166 s. i v. 194 s.), cosa que fa pensar quina era exactament la diferència entre *rimar* i *no rimar*. Ja en altres peces del mateix còdex havia sortit aquesta advertència.¹⁰ ¿Una forma més exagerada de recitar?

La present *Consueta de Llätzer* és, doncs, una mostra més d'aquest teatre religiós medieval que, un cop passat a la llengua vernacle, conserva encara prou vius els lligams amb les representacions llatines del teatre litúrgic, combinant el diàleg cantat amb el recitat i constituint així un tipus d'òpera religiosa medieval. El mateix final (vv. 251-266), un cant de gràcies que fan tots els personatges del drama llevat dels jueus o «rabins», és una clara reminiscència dels *Te Deum* amb què finalitzaven les peces llatines medievals de la Resurrecció de Llätzer.

Al drama llatí medieval el tema de la resurrecció de Llätzer ja apareixia com un breu episodi dins alguns drames cíclics de Passió, on s'incloïa com una més de les escenes de la vida de Crist.¹¹ Però arribà a constituir un episodi dramàtic autònom, destinat a ésser representat no se sap ben bé en quin moment de l'any litúrgic, i d'aquestes peces ens han quedat alguns exemples.¹² Són aquests drames els immediats antecessors de la nostra peça catalana i també de l'altra del mateix tema, núm. 18 del mateix manuscrit, ja esmentada. Ens interessa, per tant, comparar tots dos tractaments de l'episodi evangèlic per veu-

re quins canvis dramàtics han tingut lloc en passar del teatre llatí al vernacle.

De les dues peces editades per Young, una d'elles, la del monestir de Fleury, comença l'acció amb el diàleg entre Jesús i Simó que pertany a l'episodi de la pecadora que rentà els peus de Jesús amb les seves llàgrimes i perfumà el seu cos amb ungüent, pecadora associada a l'Edat Mitjana amb la germana de Llätzer, Maria de Betània, potser per desenrotllar-se aquest episodi també a Betània (*Mat.*, XXVI, 8-13, *Marc*, XIV, 3-9, *Luc.*, VII, 36-50) i potser també perquè Sant Joan, l'únic evangelista que tracta la resurrecció de Llätzer, narra un episodi similar després de la resurrecció d'aquest, on la germana Maria també renta els peus de Jesús amb costosos ungüents (*John.*, XII, 1-8). La segona peça llatina, la deguda a la autoria d'Hilarius, comença en canvi ja directament amb la situació inicial de la consuetat mallorquina: el plany de les dues germanes pel Llätzer moribund. I d'aquí endavant ambdues peces segueixen de forma semblant i molt fidelment la línia narrativa de l'episodi de l'evangelí de sant Joan (XI, 1-44).

La present consuetat mallorquina fa el mateix: la fidelitat a la font bíblica és molt gran. S'arriba fins a incloure el nom de sant Tomàs d'entre els deixebles perquè és ell qui a l'evangelí diu les mateixes paraules que en aquesta peça (vv. 93-94). O també es fa que Marta parli a l'orella de Maria, la seva germana, per tal de dir-li que ha arribat Jesús, com succeeix al text canònic («et vocavit Mariam sororem suam silentio...», *John.*, XI, 28; cfr. v. 122 s. rúb.). O la confusió dels jueus que es pensen que Maria s'adreça al sepulcre del germà quan en realitat va rebre Jesús, etc. Així podríem continuar amb tota la peça i trobaríem constantment el paral·lisme entre l'acció dramàtica i el text evangèlic. Hi ha, de tota manera, alguns trets diferencials importants entre el tractament temàtic de les peces llatines i el d'aquesta consuetat.

Cal assenyalar en primer lloc que a les peces llatines, sobretot la de Fleury, s'amplien extraordinàriament els laments de les dues germanes de Llätzer, mentre que el text mallorquí es manté en una línia bastant esquemàtica quant a això. El text d'Hilarius també es permet certes llibertats com per exemple la de fer parlar el rediviu Llätzer un cop Jesús l'ha tornat a la vida, mentre que el text mallorquí es limita a fer-lo parlar conjuntament amb les germanes i els criats (vv. 163-166). D'altra banda la consuetat parla de les germanes de Llätzer en dues ocasions com de «les Marias» (v. 28 s. rúb. i v. 146 s. rúb.), prenent-se així la llibertat d'associar aquests personatges amb les Maries de la resurrecció de Crist o les Maries al peu de la Creu en la Passió, cosa que no fan les dues peces llatines de Llätzer, on les germanes són anomenades en les rúbriques simplement «sorores». ¹³ I, finalment, cal parlar dels versos 167-250, un llarg passatge posterior al moment de la resurrecció i anterior al cant de gràcies final, passatge que no s'inclou a les peces de la *Resurreccio Lazari*. Es tracta en un primer moment, vv. 167 i ss., de la continuació de la narració de sant Joan després del miracle de la resurrecció (XI, 45-54), on es parla de la reacció del consell de jueus en haver vist el que s'ha esdevingut amb Llätzer,

per passar immediatament a recollir un moment temàtic anterior de l'evangeli (VIII, 47-59): aquell en què surten les disensions entre Jesús i els jueus, moment que finalitza amb l'intent de lapidació de Jesús per part dels jueus; a aquest intent es fa referència en el diàleg entre Jesús i uns deixebles durant l'episodi de Llätzer (XI, 8) i que també és recollit per la consuetat (vv. 84-85). L'ordre d'esdeveniments del text canònic, doncs, ha estat invertit amb aquest intent de lapidació col·locat al final de la peça (vv. 249-250), però amb una fidelitat d'adaptació tan gran com en la resta de l'acció. Podem veure com es reproduïen, per exemple, les al·lusions als dimonis de Jesús (vv. 213-216) (cfr. VIII, 48; «...et daemonium habens?») i també tot el diàleg referent al pare Abraham i la resposta dels jueus en què se cita la impossibilitat d'haver vist Jesús el patriarca, ja que la joventut de Crist ho impedia (vv. 233-236; cfr. *John.*, VIII, 57: «Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti?»). L'únic afegit és el de dir que fa dos-cents anys que Abraham és mort.

Hi ha hagut, doncs, un salt de composició dramàtica des del moment del drama llatí fins a la creació de la peça vernacle. Tot i guardant la mateixa fidelitat a la font bíblica — ha d'esmentar-se la innovació dels noms dels jueus, anònims al text canònic —, hem vist com la present peça arrodoneix l'episodi de la resurrecció de Llätzer amb matèria del mateix evangeli com cap de les peces llatines ho feia. Sense allunyar-se de la narració canònica s'ha assolit una major perfecció dramàtica afegint-hi un episodi totalment coherent amb l'episodi de la resurrecció de Llätzer, guanyant així la peça en extensió, varietat argumental i espectacularitat (la lapidació frustrada del final ofereix un altre moment temàtic de dramatisme comparable al de la resurrecció de Llätzer).

Hem dit abans que no quedava gaire clar per a quin moment de l'any litúrgic eren destinades les peces llatines del drama medieval que tractaven la *Resurrectio Lazari* de forma autònoma. ¿Es representarien a Pasqua també, a la festivitat de sant Llätzer del mes de desembre, o bé quan...?¹⁴ Sembla que les peces vernacles de temes neotestamentaris no heretaren pas del drama llatí un moment fix de representació a la litúrgia. Al teatre català una peça veterotestamentària, la *Consuetat de Susanna*, era destinada — segons diu la seva rúbrica inicial — a ésser representada el quart diumenge de la Quaresma.¹⁵ Sembla que aquestes altres del Nou Testament també hagueren pogut ésser destinades a dates similars, ja que, com a mínim a Mallorca, a jutjar per notícies de permisos o prohibicions de representacions religioses que ens han arribat, la Resurrecció de Llätzer, junt amb el sacrifici d'Isaac i altres temes, era igualment associada amb la Quaresma.¹⁶ Una associació que tant pot referir-se a aquesta consuetat com a l'altra peça del mateix tema del còdex Llabrés. I una associació que sembla indicar una vinculació litúrgica purament fortuïta, sense els clars lligams que posseïen en canvi els drames de Nadal i Pasqua. Tot i així cal recordar com, a les processons de Corpus de València, un cop s'ha perdut aquesta vinculació litúrgica inicial, el teatre català fa representar en aquesta festivitat un drama veterotestamentari, un d'hagiogràfic i un de temàtica d'Epifania.¹⁷

Quan la *Resurrectio Lazari* era part dels drames cíclics de Passió és evident que el moment temàtic més important de l'episodi, el del miracle, tenia a punt el lloc oportú per a la seva representació: el sepulcre que igualment podria servir per la resurrecció de Crist. Els drames vernacles que, com el text present, es representaven a la Quaresma, ja no ho tenien tan fàcil; però no sembla aventurat afirmar que la representació d'un drama com aquest ben fàcilment es podria distribuir escenogràficament pel temple en funció d'aquesta necessitat argumental. El lloc del sepulcre, l'anomenat «moniment» al present text, és un lloc escènic força esmentat a les notícies de representacions medievals peninsulars i també descrit amb bastant detall.¹⁸ Pel que fa a la resta d'espais escènics del present text no sembla arriscat de dir que deurién ésser els mateixos que ja trobem clarament identificats als drames llatins: Betània, Galilea, Jerusalem i el ja esmentat del sepulcre. Malauradament les rúbriques d'aquesta peça en cap moment esmenten els cadafals o diversos llocs per on es distribuïrien els personatges del drama, com sovint ho fan altres textos germans.¹⁹ El que sí fan les rúbriques és indicar amb prou de detall els moviments dels personatges d'un lloc a l'altre al llarg de l'acció dramàtica i és així com resulta possible de reconstruir satisfactòriament com es representava.

Les primeres escenes tenen lloc a l'anomenada «casa» (v. 52 s. rúb.) de Marta i és d'aquesta casa d'on surten els criats per anar a visitar Jesús a Galilea (v. 19). El tercer lloc seria aquell on es troben els «rabins», anomenat Jerusalem als drames llatins i sense nom en aquest drama; és aquí on deuria tenir lloc el diàleg dels vv. 167-194, malgrat que hi ha una rúbrica, quelcom confusa, que sembla indicar un cert moviment dins aquesta escena (v. 178 s. rúb.). És de suposar que la conversa dels rabins amb Jesús té lloc a Galilea, a jutjar pel v. 194 s. rúb. i, finalment, la congregació de la resta de personatges, un cop han sortit de l'església els jueus — i fins i tot possiblement Jesús —, per a cantar el Te Deum podia tenir lloc a qualsevol indret del temple, molt probablement central.

És clar, doncs, que es tracta d'una acció dramàtica senzilla, però variada — amb quatre llocs escènics — i amb una espectacularitat innegable. La processó de dol que es fa amb Llätzer posat en un llit (v. 64 s. rúb.) o el moment en què es congreguen entorn del sepulcre els Apòstols, jueus, criats, Maries i Jesús, tots plegats a obrir-lo i que surti d'ell Llätzer rediu, deurién ésser moments de gran brillantor de representació. Si la peça no posseeix la complexitat temàtica d'alguns dels drames mallorquins nadalencs, almenys sí que assoleix aquest considerable grau d'espectacularitat i dramatisme. És de suposar que el nombre de personatges o actors també era prou gran; fins i tot una rúbrica (la s. al v. 72) anomena «la turba», que sembla probable que fos l'acompanyant o seguici de la processó funerària, encara que també es podria referir simplement al conjunt de personatges que prenen part en el dol. Cal assenyalar, finalment, que si bé es precisa quin era el nombre de «rabins» (v. 178 s. rúb.) no es diu res del nombre de criats o d'Apòstols.

Les rúbriques sí que són generoses quant a indicar les actituds o forma

d'actuar dels personatges. Se'ns descriu com Maria Magdalena ha de plegar la carta després de llegir-la (v. 16 s. rúb.), com les germanes es vesteixen de dol (v. 28 s. rúb.) o, el que és molt més curiós i indicatiu, com han de fer els actors com si no tessin «male olor» en obrir el sepulcre de Llàtzer (v. 152 s. rúb.). Una representació, doncs, molt «verista», com era acostumat en aquest tipus de drama. No se'ns diu, de tota manera, quina era la indumentària o caracterització dels personatges. És evident que no calia donar indicacions per a una representació segurament molt tradicional a Mallorca (el fet d'haver-se conservat dues peces del mateix tema pot indicar que existia una gran popularitat, encara que no és pas necessàriament una prova concloent).

Hem fet una transcripció del text el més fidel possible donada la pèssima condició en què es troba el manuscrit, regularitzant tan sols l'ús de les majúscules, el d'*u* i *v* i el d'*i* i *j*; hem resolt les abreviatures, emprat l'accentuació, l'apòstrof i el guionet del català actual, així com el punt volat per a aquelles elisions que no tenen avui representació gràfica; hem separat les paraules i hem puntuat el text d'acord amb la llengua moderna. Hem inclòs entre claudàtors aquelles parts d'algunes paraules no escrites pel copista per raons d'economia i a les notes al text hem comentat les irregularitats de la versificació, característiques dialectals del lèxic o qualsevol altre aspecte similar.

¹Vid. la descripció que en fa J. Romeu i Figueras, *Teatre Hagiogràfic*, vol. I, Barcelona, 1957, «ENC», pp. 73-75; aquest estudiós edita tot el teatre medieval català de tema hagiogràfic, el qual procedeix majoritàriament d'aquest còdex. Com a informació complementària, i més recent, vid. l'art. de Gabriel Llopart, *Les representacions de teatre religiós mallorquí en temps del bisbe Diego de Arnedo*, «Homenatge a Francesc de B. Moll», «Randa», X, Barcelona, 1980, pp. 99-102, el qual parla de com G. Llabrés va fer copiar el manuscrit sencer per un tal Don José Mir i de com aquesta còpia resta en mans de la família de G. Llabrés. Molt abans d'aquests estudis havia aparegut la descripció del còdex que fa W. Shoemaker in *The Llabrés Manuscript and its Castilian Plays*, «Hispanic Review», VI, 1936, p. 241.

²Diem catalanes perquè al còdex n'hi ha de castellanes, cfr. Shoemaker, *op. cit.* La que G. Llabrés va editar del Nou Testament fou la *Consueta de la representació de la tantatió*, «Rev. de Arch. Bibl. y Mus.», 3ª època, XIII, 1905, pp. 127-34. Les altres neotestamentàries són: la de «La Samaritana» (núm. 15), la segona de «Lätzer» (núm. 18) i dues del «Fill Pròdich» (núms. 13 i 14; vid. la primera ed. in «Estudis de literatura catalana en honor de Josep Romeu i Figueras», vol. I, pp. 259-288).

³Vid. totes editades in *Teatre Bíblic: Antic Testament*, ed. de F. Huerta, Barcelona, Barcino, «ENC», vol. 109-110, 1976.

⁴Vid. Romeu i Figueras, *op. cit.*, vol. I, pp. 75-124. També, pel que fa a llur importància escenogràfica, vid. N.D. Shergold, *A history of the Spanish Stage*, Oxford, 1967, pp. 61-66.

⁵Diem gairebé única perquè hi ha la segona del mateix tema al manuscrit (núm. 18), però en canvi no sembla haver-ne quedat cap a la resta de la península. Sí que n'hi ha a tots els cicles anglesos (de York, Chester, etc...) o a les *Sacre Rappresentazioni* italianes, per exemple.

⁶Vid. tot el conjunt a la tesi doctoral de G. Cenoz llegida a la Universitat Autònoma de Barcelona el 8 de març de 1977; en sortirà ed. aviat a Barcino, «ENC», Barcelona.

⁷Vid., per exemple, la *Representació de Judith*, Huerta, *ed. cit.*, pp. 201-235, i una altra del cicle de Nadal, la *Representació per le nit de Nadal*, in Cenoz, *op. cit.*

⁸Es tracta de la segona *Consueta dels tres Reys de Orient*, núm. 8 del ms., v. 234 s. (rúb.): cfr. Cenoz, *op. cit.*

⁹Vid. G. Llabrés, *ed. cit.*

¹⁰Vid. *Consueta de Josep*, v. 90 s. (rúb.), cfr. Huerta, *ed. cit.*, 135.

¹¹Vid. Karl Young, *The Drama of the Medieval Church*, Oxford, 1933, vol. I, p. 524.

¹²Vid. Young, *op. cit.*, vol. II, pp. 199 i ss., cap. XXIII, i i II, on edita la del monestir de Fleury i la d'Hilarius, respectivament, acompanyant-les d'un estudi o comentari.

¹³Vid. *ibid.*, pp. 204 i 212.

¹⁴Vid. *ibid.*, pp. 211 i 219, on l'autor discuteix totes les possibilitats ja apuntades per estudiosos del tema anteriors a ell, com Sepet, Coussemaker, Chambers, Petit de Julleville, etc.

¹⁵Vid. Huerta, *ed. cit.*, p. 283, i la discussió en referència a l'època en què es representaven aquestes peces a la Introducció, p. 9.

¹⁶Vid. els interessants documents publicats per G. Llompart, *op. cit.*, pp. 103-105, on es recull una notícia relativa a la vila de Porreres i en la qual s'esmenta una *Resurrectio Lazari* amb data de 5 de març de 1562, representació que coincideix, doncs, molt aproximadament amb la suposada data del present text.

¹⁷Són el Misteri d'Adam i Eva, el de Sant Cristòfor i el del Rei Herodes. Tots tres eds. per H. Corbató in *Los Misterios del Corpus de Valencia*, «University of California Publications in Modern Philology», XVI, 1932-33, pp. 1-172. Vid. també, però, el d'Adam i Eva in Huerta, *ed. cit.*, pp. 101-118, i el de sant Cristòfor in Romeu i Figueras, *ed. cit.*, vol. II, pp. 25-33.

¹⁸Vid. la descripció de les diferents possibilitats de sepulcres a l'important estudi de W. Shoemaker, *The Multiple Stage in Spain During the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, Princeton, 1935, pp. 71 i 72. Cal afegir que també en una peça veterotestamentària catalana, la *Consueta de Josep*, el protagonista visita la tomba de la seva mare, cfr. Huerta, *ed. cit.*, pp. 139-140.

¹⁹Vid. alguns dels exemples de peces hagiogràfiques, prou eloqüents en aquest sentit, in Romeu i Figueras, *ed. cit.*, vol. I, pp. 82-95; el text, però, que dóna una descripció més detallada a la seva rúbrica inicial és sens dubte la *Consueta del Rei Assuer*, cfr. Huerta, *ed. cit.*, pp. 237-38.

CONSUETA DE LÂTZER

MARTA, *a to de «Vexilla»*:

L
Laçes, mesquines, què farem?
Ningun remey pendre porem;
nostro germà veig acabat,
los metges l'an deseparat.

MAGDELANA

5
Marta, germana, scrigam
a nostro Mestra vertader,
que·ns socórega el manester,
puís ell sap que tant lo amam.

MARTA

10
Contenta só, y bé que·m plau;
aporte'm tinta y paper;
Ell sol és qui·ns pot ajudar,
aparell-so lo misatger.

Ara scriu Marta, y diu MAGDA[LENA]:

15
Senyor Mestra, lo qui amau,
nostra germà, stà dolent;
proveïu-y Vós, si manau,
Vós, fill de Déu omnipotent.

Are aplega la carta y dóne-la an els criats, y diu MARTA, «Alme»:

20
Misatger, la carta preniu,
y promptament vos espediu;
a Galilea anireu,
dau-la a Jesús Nazareu.

LOS CRIATS, *a conçert*:

Senyoras, prestament nirem,

y tot lo que·ns manau ferem;
volríem-nos anar volant,
per inportar la cosa tant.

Are van LOS CRIATS a Jesús y donen-li la carta; y diuen a consert:

25 Ave, Rabí, Mestra Senyor,
nostras senyoras lur dolors
vos scriuen per son germà,
quí allí mort stava ja.

Are las Marias se vesten de dol; y comensa MAGDELANA, «Vexilla»:

30 Masquina de mi, què faré?
Ni quin conort pendre poré
de mon germà qui·s ara mort?
No puch sentir treball més fort.

MARTA

35 O llaça, qui·ns governarà
ni qui per nós mirarà?
Ell era nostra protector,
pare, germà y senyor.

JESÚS, *a son to, els criats:*

40 'O misatgers, tornau-vos-nà
a Marta y Magdelenà,
y digau que l'infirmitat
en què Làtzer stà posat
no serà ara per la mort,
y que prèngan en tot conort;
ans serà per glorificar
Déu mon Pare, qui·m fa obrar.

LOS CRIATS *tornen a se case y, esent allí, diuen a consert:*

45 Mesquins de nós, y què ferem?
Nostro senyor perdut avem.
En quan breu temps és stat mort;
o com és mala nostre sort!

Are vénen LOS CRIATS a los rabins. «Concert»:

50 Senyor, Marta y Magdalena
los descobren son dolor fort,
y tenen, cert, molt gran pena
de lur germà Làtzer qui's mort.

Are vénen LOS RABINS en casa de Marta y com són allí diuen a consert:

55 Nobles senyoras, sforçau
y vostros dolors mesurau;
puis s'i à fet quan à pogut,
pensèn que Déu o à volgut;
façam de concertar lo cos
per portar-lo a setorral
com a cavaller onrós.
60 Spedigam, no-s cal trigar;
senyoras, sessen de plorar,
puis stà tot aparellat,
y anem tots a enterrar
a vostra germà tan amat.

Are el posen sobre lo lit y consertar-se à una prosesó y cantaran «In exitu Israel» fins an el moniment, y après dirà MAGD[ELENA], a «Plant de Maria»:

65 Plena som de amargura,
germà, may puis vos veuré;
vós restau en terra dura,
o lasa y què faré?

MARTA

70 Quin conort tindrà ma vida
avent perdut tal germà?
De dolor só sircuÿda,
mon plor ja més cessarà.

Ara LA TURBA qui és ab ells, «consert»:

Tornem-nos-ne, dexam lo plor,
que, cert, a tots rompem lo cor;

75

vullam tots, dons, lo que Déu vol;
anem prest y tindrem lo dol.

Ara se'n tórnan tots.

JESÚS, *a son to*:

80

Mos fills, jo determin que anem
a Betània; visitarem
a Làtzer, nostro bon amich,
qui de gran son s'és adormit;
anem prest y despertar-l'em;
ses germanas consolerem.

LOS APÒSTOLS, *en to «Avant»*:

85

Senyor, si dorm salve serà;
recort-vos que pochs dias ha
vos volien apedregar,
y per so no-y devem anar.

JESÚS

90

Mos fills, esta-s la veritat;
Làtzer és mort y soterrat,
y per vosaltres y prencn pler,
y que vejau lo meu poder
que sempre é-stat assí
y sé lo que s'és fet allí.

SANCT TOMÀS

Anem y tingam lo cor fort,
y, si-s master, pendré la mort.

JESÚS

95

Dotze oras en lo dia y ha,
mudat s'és lo lur parer ja.
Anem prest y no temau res,
car lo meu temps vingut no és.

Así prenen lo camí de Betània y MARTA li ix a l'encontre, «Vexilla»:

100 O Senyor, y si-y fósseu stat
nostro germà no fóra mort.
O llaça, de tristor scat;
donau-me Vós algun conort.
Emperò crech molt fermament
que tot lo que demanareu
105 a vostro Pare omnipotent
sens dupte o alcansareu.

JESÚS

Ressusitarà lo germà,
axí com are jo t'o dich,
y certament viurà
110 lo qui bé fa, y creu lo que dich.

MARTA

Bé crech que ressuscitarà
an equell judici final,
quan del gran y del gran mal
tot hom compte donarà.

JESÚS

115 Jo só la Resussrechtíó,
Vida, y qui en mi creu[r]à
de eterna mort no morrà,
jo li daré salvaci[ó].
Digau, Marta, creyeu asó?

MARTA

120 Senyor, bé crech tot lo que-m diu,
y verament confessa jo
que sou Cristo, Fill de Déu viu.

Ara va MARTA a Magdelana y diu-li a la orella:

Ma germana, Christo és present

125

y demane-us molt prestament.
Jo li he parlat verament,
dolse, molt del nostro turment.

Va-se'n Magdelana a Jesús y lança's an els seus peus, besant-los, y entretant canten
LOS JUEUS, *a consert*:

130

Senyora, se'n va corrent,
com l'à represa la tristor,
quan li portava bona amor;
que plorar va an el moniment.

Ara diu MAGDELENA a Jesús Christ:

Y si-y fógeu stat, Senyor,
no fóra mort nostra germà.

JESÚS

135

Lo meu Pare y proveirà,
Magdelena, cesau lo plor;
dich-vos que qui de obra creurà,
que eternament no morà;
per so, si vós are bé creyeu,
la glòria de Déu veureu.
Vejam a on l'aveu posat.

MAGDELENA, *asignant en el moni[ment]*:

140

Senyor, allí stà setorrat,
sols en veure-u nos romp lo cor;
nigú no sent major dolor.

Y los Rabins, qui tenen lo dol, van a elles; y diu LO U, armat:

Mirau, senyors, quanta amor
li tenia que ara plor.

TOTS LOS ALTRES

145

An els cegos la vista torna,
per què de mort no'l restaura?

Ara va Jesús an el moniment, ab les Maries y los apòstols y rabins y criats; y diu JESÚS, a son to:

Levau la pedra prestament.

MAGDELENA, *a son to,*

Senyor, lo cos ja és pudent.

MARTA

150 Quatre dias à que és mort.
No-y à persona qui-l comport.

JESÚS

No-us he dit jo que, si creeu,
la glòria de Déu veureu?

Ara obren lo moniment y tots fasen com qui sent male olor, exceptat lo Jesús. Diu ab les mans juntes JESÚS:

155 Pare etern, gràcias fas
a Tu, qui sempre oït me as.
Sé que sempre me ous y veus,
mas vull creguen estos jueus
que Tu ets lo qui m'as tramès
per salvar lo qui perdut és.
160 Làtzer, axiu fóra de aquí,
veniu y stareu prop de mi.
Dexebles meus, desligau-ló;
camín, que ja és sa y bo.

Ara canten les germanas y los criats y lo Làtzer, a concert:

165 Gràtias vos fem, Senyor,
e confessant-vos fill de Déu,
qui sou vingut Redemptor
per salvar lo poble seu.

Ara diuen los rabins, rimant:

GAMALIEL

Nobles senyors, què-us ne apar
de lo que are avem vist?

NICODEMUS

170 Clarament podem confessar
que és ver fill de Déu, Jesuchrist.

ROBOAM

Senyor, ohíu aquest parlar?
Nostra ley va descuydada;
si los pobles ne an sentida,
ab ell se bastaran alsar.

GEROBOAM

175 Nem, dons, prest an els rabins
per notificar-los lo cas,
y ferem sessar los parlàs,
perquè mal rebem tots, masquins.

*Ara van a los rabins, qui són quatre, ço és: Abderon, Bengemí, Annàs, Aron; as en-
tre ells dit GAMALI[EL]:*

180 Senyor, Jesús de Natzaret,
lo qual vosaltres repreniu,
Làtzer del moniment à tret;
allí el troberem bo y viu.

NICODEMUS

185 Lo Massias és, sertament,
promès en esta nostra ley;
segons veyem a dit remey,
és fill de Déu omnipotent.

ABDERON

Senyor, vós no-y sebeu res sert,
tot quant ell fa és desconsert.

190

Cessen vostras sentesias,
que ja veyem los seus miracles.

BENGEMÍ

Senyor, si asò és descubert,
nostros dias són acabat[s].

ARON

Per sert massa nos som torbats,
seguir-se à algun desconsert.

*Are van los rabins, asò és Abderon, Annàs, Bengemí, Aron a cercar lo Jesús, y essent
ab ell y diu ANNÀS, rimant:*

195

Jesús, digas-nos veritat.
¿Ets tu fill de Déu increat?

ABDERON

En gran dupte nos fas star;
per quèns vol axí turmentar?

JESÚS, *a son to:*

200

Maleyts, inichs, no-us he mostrat,
y é-us ho dit y predicat,
que del Pare celestial
som ver fill de Déu eternal?
Y aquells la qual són de Déu
ouen a pler lo parlar meu.

BENGEMÍ

205

Bé diem de tu veritat,
que ets home endemoniat.

ARON

Tu diràs que no som de Déu,
com siam tots del poble seu.

JESÚS

210 Aquells són de Déu, sertament,
qui volen oir umilment
una paraula qui's divinal;
los tals auran vida eternal.

ANNA[S]

215 Sert, hara bé conexem nós
que tens dimonis dins ton cos,
y dóne't gran atraviment
i-t fa parlar com ignosent.

ABDERON

220 Nostro pare Abraam parlà
ab Déu del cel qui tant l'amà,
la qual és mort ja ha loch tems,
y altres prophetes ensemps.

BENGEMÍ

Y tu as dit que no morrà
aquell la qual ab tu creurà;
dons, ¿major ets tu que Abraam,
pare nostro, propheta gran?

JESÚS

225 O mals hòmens, ples de engan,
jo-us dich que abans que Abraam
no ere consebut ni nat,
jo sempre fuy y só estat.

230 Hi-us dich que ell molt desitjà
veura a mi, y-m demanà,
y com m'à vist, s'és alegrat;
gran goig n'agué, en veritat.

ARON

Jo-t tinch per fòll y per malvat,

235

y dius-nos molta malvestat;
 Abraam és mort à do-sent anys;
 tu encara no tens 50 anys.

ANNÀS

No tens vergonya de mentir?
 Per què-ns vols fer axí morir?

ABDERON

240

Sert, bé tens gran atreviment;
 profeta et fas injustament.

JESÚS

245

Dich, per sert, en veritat
 abans que Habraam fos, ja era nat,
 y sempre fuy, só y seré.
 Y a quants sou judicaré:
 an equell gran dia derrer
 ma dareu compte vertader.

BENJAMÍ

O bons senyors, què-us ne apar?
 ¿An vist com nos vol desensar?

ARON

250

Iscam defora y aportam
 pedras ab què l'apedraguem.

Los jueus ixen de la sglésia, y après TOTS LOS ALTRES canteran fent gràtias a consert:

255

Gràtias fem infinides
 el etern Déu increat,
 qui-ns converteix las tristíties
 a un goig tant stimat.
 En la qual nostra sperança

tostemps devem col·locar,
perquè Ell és justa ballansa
y justítia sens par.

260

Ell és lo qui aconsola
los trist[s] y desconsolats;
Ell és qui sempre ajude
en las grans nessescitats.

265

Ell és lo qui dóna vida
a tot lo que·s en lo món;
Ell és qui·ls morts resusita;
loat sia el seu sant nom.

FINIS

²*pendre*: vulgarisme per «prendre».

⁴s. (rúb.). *Magdalena*: llegiu «Magdalena»; tret fonètic típicament mallorquí ja comentat al pròleg i que anirà variant al llarg del text.

Sscrigam: «escrigam», «escrivim» (subjuntiu), forma mallorquina emprada de tant en tant a aquestes consuetes. Cfr. Assuer, v. 208 i Abraam i Isaac, v. 96; cfr. infra, v. 60.

¹²*aparell-so*: no fa sentit; segurament hi ha error de copista.

¹⁴*dolent*: arcaisme per «malalt».

¹⁷*preniu*: terminació verbal antiga, emprada a Mallorca i a d'altres contrades de la llengua.

¹⁸*espediu*: arcaisme per «afanyeu».

²¹*nirem*: «anirem», segurament per raons de mètrica.

²⁶*lur*: pèrdua de *s* per fonètica sintàctica.

²⁸*mort*: en realitat no ho estava quan surten els criats cap a Galilea a trobar Jesús; així hi ha en aquests mots una anticipació del que s'esdevindrà després.

²⁸s. (rúb.). *Marias*: forma de referir-se a les germanes de Llätzer òbviament motivada per la proximitat temàtica amb les peces de Resurrecció, on surten les tres Maries al sepulcre de Crist. Ja hem comentat al pròleg que aquesta confusió no es donava als drames llatins de Llätzer.

³¹*qui-s*: «qui és».

³³*llaça*: llegiu «laça», «lassa». Cfr., en canvi, *lasa*, al v. 68.

³⁶s. (rúb.). *els*: llegiu «als».

³⁷⁻³⁸Desplaçament d'accent causat per la rima.

⁴²*prèngan*: per «prenguen», «prenguin» (degut a l'oscil·lació entre *a* i *e* àtones).

⁵¹*molt*: per «molta», segurament per exigència mètrica.

52 *qui-s*: «qui és».

58 *setorrrar*: vulgarisme per «soterrar», no esmentat al *DCVB*. Cfr. v. 140; en canvi *enterrar*, v. 63.

60 *spedigam*: cfr. v. 18. — *no-s*: per «no ens».

64s. (rúb.). *moniment*: vulgarisme per «monument», «sepulcre»; cfr. també v. 130 s. (rúb.).

66 i 68 Versos hipomètrics.

70 i 72 Versos heptasíl·labs.

71 *sircuyda*: «circuïda», «circumdada», «voltada».

73 *dexem*: llegendi «deixem».

77 *determín*: forma arcaica de primera persona.

91 *é-stat*, «és estat»; si no hi hagués elisió el vers fóra correcte mètricament.

94 *si-s*, «si és».

101 *llaça*: cfr. v. 33.

107 *ressusitarà*: llegendi «ressuscitarà»; cfr. v. 111.

109 Vers mancat de dues síl·labes; potser hi ha error de còpia.

111 i ss. Versos que pràcticament tradueixen de forma literal l'evangeli: «Scio quia resurget in resurrectione iu novissimo die» (*Jhn.*, XI, 24).

113 Aquest vers no fa sentit; segurament hi ha error de còpia.

115 *Resussrechtíó*: vulgarisme per «resurrechtió», «resurrecció».

115 i ss. Cfr. *Jhn.*, XI, 25-26: «Ego sum resurrectio et vita: qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet: et omnis qui vivit et credit in me, non morietur in aeternum. Credis hoc?».

126s. (rúb.). *lança's*: llegendi «llança's», «llença's».

132 *no fóra*: al ms. hi ha abans un *nra*, ratllat.

¹³⁹s. (rúb.). *assignant*: «assenyalant».

¹⁴²*nigú*: vulgarisme per «ningú».

¹⁴²s. (rúb.). *tenen lo dol*: potser per «presideixen lo dol»? — *armat*: és possible que hi hagi error de còpia, car no fa sentit.

¹⁴⁶s. (rúb.). *Maries*: cfr. nota al v. 28 s. (rúb.).

¹⁴⁷s. (rúb.). *a son to*: vid. referència al pròleg.

¹⁵⁰*comport*: «suport», «suporti».

¹⁵¹*crecu*: forma arcaica sense la *i* epentètica; cfr. en canvi v. 119 i 137.

¹⁵²*fassen*: arcaisme per «facen», «facin».

¹⁵²s. (rúb.). Al ms. el *Jesús* final és escrit *Jesg*.

¹⁵³*fās*, per «faç», arcaisme per «faig».

¹⁵⁹*axiu*: llegiu «aixiu», «eixiu».

¹⁶¹*Dexebles*: llegiu «deixebles». — *desligau-ló*: desplaçament d'accent per exigència de la rima.

¹⁶²*és*, per «ets». — *camín*: forma arcaica d'imperatiu.

¹⁷²⁻¹⁷³La rima d'aquests versos no és correcta.

¹⁷⁴*ab*: «amb».

¹⁷⁵*Nem*: al ms. *mē*; manca una síl·laba al vers, fóra correcte si diguéssim «anem».

¹⁷⁷*parlās*: llegiu «parlars», «enraonaments».

¹⁷⁸s. (rúb.). *as*: llegiu «es», «és», exemple típic de vocalisme mallorquí ja comentat al proleg. — *dit*: fóra més correcte «el dit».

¹⁸⁹ i ¹⁹⁰Aquests versos no rimen. — *sentésias*: llegiu «sentènsias», «sentències».

²¹¹*qui-s*: «qui és».

²¹⁶*ignosent*: vulgarisme per «innocent».

²¹⁸*ab*: «amb».

²¹⁹*la qual*: per «lo qual», forma emprada sovint en la llengua parlada. — *loch temps*: gallicisme per «molt temps».

²²⁵*engan*: arcaisme per «engany».

²³⁵*do-sent*: llegiu «dos-cents», amb pèrdua de *s* final molt corrent a la llengua d'aquestes consuetes.

²⁴⁸*desensar*: mot no registrat al DCVB; ¿possible forma de «desensenyar»?

²⁵⁰*s.* (rúb.). *gràtias*: llegiu «gràcias», «gràcies».

²⁵³*tristítia*: llatínisme per «tristesia».

²⁵⁵*la qual*: cfr. v. 219, nota.

²⁵⁶*collocar*: al ms. porta punt volat entre les *l*.

²⁵⁷*ballansa*: llegiu «balansa», «balança».

²⁵⁸*justítia*: llegiu «justícia».